

Sluchové vnímání a paměť

Sluch je jedním z prostředků komunikace, významnou měrou ovlivňuje rozvoj řeči a tím i myšlení. Dříve než se budeme zabývat sluchovým vnímáním, je zapotřebí ověřit si slyšení samotné; vyloučit sluchové vady. Pokud máme pochybnosti, zda dítě dobře slyší, je třeba absolvovat audiologické vyšetření.

Při sledování sluchového vnímání jako podkladu pro čtení a psaní se zaměřujeme zejména na úroveň fonemického uvědomování, na schopnosti, jako je:

- naslouchání
- rozlišení figury a pozadí
- sluchová diferenciac
- sluchová analýza a syntéza
- sluchová paměť
- vnímání rytmu

Naslouchání

Schopnost naslouchat úzce souvisí s vývojem řeči, koncentrací pozornosti i odlišením figury a pozadí. Před nástupem do školy je důležité, aby dítě dokázalo pozorně vyslechnout pohádku, příběh, vyprávění. Rozvoj této schopnosti je významně ovlivněn rodinou, jejím přístupem. V prostředí, kde se dítě málo setkává se čtenou pohádkou, vyprávěním, oboustranným nasloucháním, se tato schopnost rozvíjí velice pozvolna či omezeně. Školní práce je však dovedností naslouchat významně ovlivněna. Dítě potřebuje umět naslouchat výkladu učitele, porozumět mu; velká část informací přichází k dítěti právě sluchovou cestou.

Oslabená schopnost naslouchat se může u dítěte v předškolním i školním věku projevat:

- nezájmem o čtené pohádky a příběhy
- nezájmem o vyprávění
- potížemi naslouchat instrukcím, pokynům
- potížemi naslouchat výkladu
- potížemi v komunikaci – neschopností vyslechnout druhého

Figura a pozadí

Jedná se o zaměření pozornosti a vyčlenění zvuků z pozadí. Některé námi vybrané zvuky z okolí vnímáme přednostně, ostatní se pro nás stávají nepodstatné, vytěsňujeme je. Například při vedení rozhovoru se soustředíme na hlas druhé osoby a přestáváme vnímat hluk aut z ulice. Hlas druhého člověka je pro nás figurou, hluk aut pozadím. Jestliže budeme očekávat příjezd člena rodiny, zaměříme svou pozornost na hluk aut a budeme se snažit vyčlenit zvuk námi očekávaného auta; zvuky aut se stanou figurou, hlas pozadím. Zároveň pro nás může být zvuk jednoho konkrétního auta figurou, hluk ostatních aut pozadím. Jde o schopnost soustředit se na určitý sluchový podnět. Čím je pozadí členitější, sycené mnoha zvuky a hlukem, tím obtížnější je zaměřit pozornost na požadované sluchové vjemy. Děti, které mají tuto schopnost oslabenou, nedokáží vyčlenit požadovaný zvuk a věnovat mu pozornost. Bývají potom označovány za nesoustředěné, neposlouchající. Nezachytí požadované informace ze svého okolí; mohou však vnímat hodně podnětů, které jsou v danou dobu pro ně nepodstatné.

Oslabené vnímání figury a pozadí se může u dítěte v předškolním i školním věku projevat:

- obtížemi při soustředění na mluvené slovo
- snadnou vyrušitelností jakýmikoliv dalšími zvukovými podněty
- obtížemi v zachycení instrukcí a pokynů ze strany dospělých

Sluchová diferenciacie

Sluchové rozlišování je důležité pro vývoj řeči, výslovnosti; ve škole potom pro psaní a čtení. Pro správnou výslovnost musí dítě odlišit jednotlivé hlásky – sykavky, měkké a tvrdé souhlásky, znělé a neznělé souhlásky, krátké a dlouhé samohlásky. Diferenciacie je stejně významná pro psaní a čtení. Pokud je hláska chybně rozlišena, je posléze i chybně napsána nebo přečtena. Rozlišení slabik di-ti-ni, dy-ty-ny podstatně ovlivňuje uplatnění gramatických pravidel, dosazení správného tvaru u vzorů podstatných a přídavných jmen. Rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek úzce souvisí s vnímáním rytmu.

Nevyzrálá sluchová diferenciacie se může u dítěte v předškolním věku projevat:

- obtížemi ve výslovnosti, záměnami sykavek, měkkých a tvrdých slabik (di x dy, ti x ty, ni x ny)
- obtížemi poznávat známé zvuky
- obtížemi rozlišovat obdobné zvuky

Oslabená sluchová diferenciacie se může u dítěte ve školním věku projevat:

- v písemném projevu chybami v měkčení
- v písemném projevu chybami v délkách
- v písemném projevu záměnami znělých a neznělých souhlásek
- v písemném projevu záměnami sykavek
- v písemném projevu zvýšeným počtem gramatických chyb – zejména při aplikaci vzorů podstatných a přídavných jmen
- ve čtení záměnami v měkčení

Sluchová analýza a syntéza

Pokud chceme napsat text, musíme rozlišit hranice slov, vyčlenit jednotlivá slova z vět. Poté si uvědomit jednotlivé slabiky a posléze jednotlivé hlásky, ze kterých se slovo skládá (analýza). Při čtení potřebujeme z hlásek složit slabiku, ze slabik slova (syntéza). Jestliže dítě obtížně skládá písmena do slabik, s obtížemi slabikuje, souhláskové shluky hláskuje, čtení je pomalé a namáhavé, obtížně pak vnímá obsah čteného. Obdobně je tomu u psaní. Při neuvědomění si jednotlivých hlásek ve slově může slovo být napsáno zkomoleně, může mít vynechaná písmena, objevuje se i další chybovost.

Nevyzrálá sluchová analýza a syntéza se může u dítěte v předškolním věku projevat:

- potížemi určit rýmující se dvojice slov
- potížemi roztleskat či jinak vyčlenit slabiky ve slově
- výraznějšími potížemi v navozování první hlásky ve slově
- oslabená sluchová analýza a syntéza se kromě méně obratné motoriky mluvidel může také podílet na potížích s výslovností delších slov (vynechávky, záměny hlásek, slabik) nebo jejich pořadí (velryba x verlyba apod.)

Oslabená sluchová analýza a syntéza se mohou u dítěte ve školním věku projevat:

- potížemi ve čtení – obtížným spojováním písmen do slabik, slabik do slov; vytvářením náhradních technik čtení – předčítání, tichý sklad, čímž dítě často čte části slov dvakrát i vícekrát za sebou, domýšlením slov, nepřesným čtením, sníženou rychlostí čtení. Tyto potíže odčerpají hodně pozornosti a sil dítěte, takže obtížně vnímá obsah čteného. Vynaložené úsilí a zvýšená námaha nejsou úměrné výkonu.
- potížemi v psaní – obtížným rozlišením hranic slov v písmu, komolením slov, vynechávkami slabik a písmen, záměnami písmen, inverzemi v jejich pořadí, vlivem na zvýšený počet gramatických chyb.

Sluchová paměť

Ve školním prostředí je většina informací podávána verbálně. Pro učení potřebujeme zachytit, zpracovat a uchovat informace přicházející sluchovou cestou. Dítě musí včas zachytit a zapamatovat si instrukce a pokyny ke své práci, pamatovat si pořadí úkonů, které má vykonat; výklad učitele.

Oslabená sluchová paměť se může u dítěte v předškolním i školním věku projevat:

- obtížemi při učení se básniček, textů z paměti
- neschopností vyslechnout a zapamatovat si pohádku, příběh, výklad bez zrakového doprovodu, následně pak obtížemi s vyprávěním tohoto příběhu, učební látky
- potížemi zachytit a zapamatovat si instrukce, slyšená slova, věty
- oslabení sluchové paměti se promítá do písemného projevu, například diktovaného textu (diktáty, pětiminutovky v matematice, diktované zápisy apod.), kdy dítě bez zrakové opory chybuje, vynechává části informací. Nejsou tak hodnoceny vědomosti, které mohou být ve skutečnosti na dobré úrovni, ale spíše neschopnost pracovat bez vizuální opory, zapamatovat si sluchové vjemy.

Vnímání rytmu

Dobré vnímání rytmu má vliv na mnoho každodenních i školních dovedností. Kromě hudební výchovy může zasahovat i další oblasti – v matematice může pozitivně ovlivnit chápání číselných řad, násobků; ovlivňuje čtení i psaní. Významný dopad má na rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek.

Oslabené vnímání rytmu se může u dítěte v předškolním i školním věku projevat:

- obtížným učením se básniček, říkanek
- obtížným zvládnutím rozpočítadel, potížemi v rytmicizaci
- potížemi roztleskat či jinak vyčlenit slabiky ve slově

Položky sledované v oblasti sluchového vnímání

Naslouchání

1. Naslouchá příběhu, pohádce

Sledujeme, zda dítě dokáže naslouchat vyprávění, čtení krátkého příběhu nebo pohádky. Pozorujeme zaujetí, délku soustředění, je vhodné si dotazy ověřit vnímání obsahu textu.

Sluchové rozlišování (sluchová diferenciacie)

2. Rozliší slova

Dítěti vysvětlíme, že budeme vyslovovat dvojice slov a ono nám bude říkat po každé dvojici, zda se slova liší (jsou jiná) nebo jsou stejná. Mezi dvojicemi jsou záměrně uvedeny shodné dvojice, aby automaticky všechny dvojice nepovažovalo za odlišné.

3. Rozliší bezvýznamové slabiky

Postupujeme obdobně jako u předchozí položky. Všímáme si, zda rozliší všechny slabiky či zda rozlišení některých typů slabik je pro dítě obtížnější.

Sluchová analýza a syntéza

4. Vyhledá rýmující se dvojice – příloha S 4

Před dítě rozložíme všechny rozstříhané, zamíchané obrázky z přílohy a ono vyhledává rýmující se dvojice. Pokud je úkol obtížný, můžeme zúžit pole – dát méně dvojic, nechat je jednotlivé obrázky postupně přikládat k sobě a posuzovat, zda se přiložená dvojice slov rýmuje či nikoli.

5. Určí počet slabik ve slově

Dítěti říkáme jedno- až čtyřslabičná slova. Sledujeme, zda si pomáhá roztleskáváním nebo si již umí slova po slabikách přeříkat. Pokud neumí určit počet slabik, odlišujeme, zda má dítě potíže s rozslabikováním nebo s určením počtu.

6. Určí počáteční hlásku slova

Sledujeme, zda dítě dokáže určit počáteční hlásky slov; zda určí všechny počáteční hlásky nebo jen některé.

7. Určí poslední souhlásku ve slově

Dítěte se ptáme, co slyší za hlásku na konci slova. Zadáváme kratší slova typu les, dům, myš, mrak. Nezdáváme slova, která jinak píšeme a jinak vyslovujeme (lev, holub). Rovněž zatím nezadáme slova končící samohláskou.

Pokud dítě umí určit první a poslední hlásku ve slově, můžeme ověřit, zda určí, jestli slovo obsahuje danou hlásku – ptáme se, zda slovo maso obsahuje hlásku s, zda obsahuje hlásku t... Ptáme se na hlásky uprostřed, na začátku i na konci slov. Zadáváme i hlásky, které dané slovo neobsahuje.

Můžeme ověřit, zda z hlásek složí slovo či zda slovo analyzuje na hlásky. Tyto úkoly jsou však obtížné, můžeme je zkusit pouze u dětí, které bezpečně zvládnou určit první a poslední hlásku ve slově.

Sluchová paměť

8. Zopakuje větu z více slov

9. Zopakuje čtyři nesouvisející slova

Používáme věty a slova, se kterými se dítě běžně setkává, nezařazujeme obtížná a málo známá slova.

Vnímání rytmu

10. Napodobí rytmus (dva až čtyři tóny, více)

Dítěti předvedeme rytmickou strukturu: vyfukáme, vytleskáme, zapískáme, zapípáme, dítě napodobuje po dospělém.

11. Zvládá záznam krátké rytmické struktury

S dítětem začneme cvičit zápis tónů. Krátké tóny zapisujeme tečkou, dlouhé čárkou. Můžeme znázorňovat i pomocí krátkých a dlouhých stavebnicových dílů – kostky a kvádry. Zadáváme dva až tři tóny.

	Naslouchání	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
1	Naslouchá příběhu, pohádce			

	Sluchové rozlišování (sluchová diferenciacie)	nezvládá	zvládá s dopomocí ukáže obrázek	zvládá samostatně
2	Rozliší slova			
	kos – koš hezký – hezky			
	ples – ples mladí – mladý			
	koza – kosa hodný – hodný			
	vozy – vosy dýky – díky			
	bluma – bluma parný – parní			
	pupen – buben sudy – sudy			
	váha – váhá čistí – čistý			
zívá – zívá plný – plný				
3	Rozliší bezvýznamové slabiky			
	tam – dam dyn – din			
	blo – plo zni – zny			
	tam – tam tyl – tyl			
	čil – žil kni – kny			
	don – don díl – dyl			
	fal – val pny – pny			
	hal – chal del – děl			
bro – bro těk – tek				

	Sluchová analýza a syntéza	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
4	Vyhledá rýmující se dvojice			
5	Určí počet slabik ve slově			
6	Určí počáteční hlásku slova			
7	Určí poslední souhlásku ve slově			

	Sluchová paměť	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
8	Zopakuje větu z více slov			
9	Zopakuje čtyři nesouvisející slova			

	Vnímání rytmu	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
10	Napodobí rytmus (2–4 tóny, více)			
11	Zvládá záznam rytmické struktury			